

KAI KURIE LEKSIKOS DĖSTYMO ANTRAME KURSE KLAUSIMAI

M. ZAPERECKAITĖ

Keliami nauji užsienio kalbų dėstymui tikslai ir uždaviniai — sustiprinti kalbų dėstymą ir paruošti specialistus, praktiškai mokančius užsienio kalbas — verčia kiekvieną užsienio kalbos dėstytoją pergaltoti savo dėstymo būdus ir metodus, kritiškai juos peržiūrėti ir ieškoti naujų, tobulesnių būdų ir metodų, kurie padėtų sėkmingiau tuos uždavinius įgyvendinti. Mokyklinės metodikos klausimai dažnai diskutuojami pedagoginėje spaudoje, tačiau dar per maža domimasi ir rašoma užsienio kalbų dėstymo aukštojoje mokykloje metodikos klausimais.

Išnagrinėti anglų kalbos leksikos dėstymo klausimus viename straipsnyje neįmanoma. Todėl čia paliesime tik kai kuriuos anglų kalbos dėstymo II kurse metodikos klausimus, būtent: gramatikos-vertimo ir tiesioginio metodo santykį, dėstant anglų kalbą, kompleksinio mokymo reikalingumą II kurse, modelių mokymą, kaip pagrindinį anglų kalbos II kurse dėstymo išeities tašką, sakininės ir rašytinės kalbos įgūdžių ugdymo būdus ir metodus.

Svarbiausias užsienio kalbų dėstymo tikslas aukštojoje mokykloje — konkrečiai, pedagoginių institutų užsienio kalbų fakultetuose — yra paruošti vidurinės mokyklos mokytojus, praktiškai mokančius užsienio kalbą ir sugebančius dėstyti ją vidurinėje mokykloje. Todėl ir pagrindinis užsienio kalbos dėstymo uždavinys II kurse yra praktinių kalbėjimo ir rašymo įgūdžių išugdytas to kurso leksikos ir gramatikos rėmuose, šių įgūdžių automatizavimas, jų pavertimas „vidine“ kalba, t. y. kalba, kuria mes mąstome. Nors II kursas yra vienas pagrindinių kursų žodyno plėtimo atžvilgiu, bet reikia labai kruopščiai parinkti šį žodyną ir apriboti jo apimtį, kad jis netaptų nenaudojamų žinių bagažu. Pagrindinis tikslas yra gilinti žinias, įgytas I kurse, ir, kaip jau buvo minėta, išugdyti bei automatizuoti sakininės ir rašytinės kalbos įgūdžius. Taigi II kurso studentai turi mokėti taisyklingai tarti, taisyklingai vartoti kalbinius modelius, žodžius ir žodžių junginius, frazeologiją, turi turėti teisingą intonaciją.

Praktika rodo, kad gramatikos-vertimo metodu nepasiekama praktinio kalbos įsisavinimo uždavinių. Šis metodas vertingas tuo, kad duoda daug žinių apie kalbinius reiškinius, padeda juos sąmoningai suprasti, tačiau jis neišmoko pačios kalbos, nesudaro tvirtų kalbėjimo įgūdžių. Vertimo metodas padeda tada, kai lyginami užsienio ir gimtosios kalbos atitinkami reiškiniai, tačiau II kurse toks teoriškas kalbų lyginimas studentams dar neprieinamas. Gramatikos-vertimo metodas negali išmokyti

studentus mąstyti užsienio kalba, studentas visuomet mąstys gimtąja kalba ir ieškos atmintyje atitinkamų užsienio kalbos ekvivalentų.

Užsienio mokyklose plačiai paplitęs natūralus, arba tiesioginis, metodas turi tą privalumą, kad jis yra praktinio pobūdžio, iš esmės tai ne kas kita, kaip kalbėjimo praktika. Jis išugdo kalbėjimo įgūdžius, juos automatizuoja ir paverčia sąmonės nekontroliuojamais įgūdžiais. Tačiau tiesioginis metodas, kaip žinome, daugiausia remiasi imitacija, o kas įsimeinama nesąmoningai, nėra tvirta, patvaru. Taigi grynas tiesioginis metodas mūsų aukštojoje mokykloje nėra priimtinas. Tvirtais kalbėjimo įgūdžiais mes laikome ne iškaltas gatavas frazes, modelius, kuriuos reikia pakartoti vienu ar kitu atveju ir kurie pamirštami, nesant kalbinės aplinkos, bet tam tikrą bazę, kalbinį pagrindą, kuriuo remdamasis mąstymas sąmoningai kuria naujas situacijas ir t. t. Todėl reikia paimti iš šių dviejų minėtų metodų tai, kas juose yra vertingo — sąmoningumas bei kalbėjimo praktika, — ir suderinti juos. Praktiškai galima pasinaudoti kai kuriais tiesioginio metodo būdais ir priemonėmis, kuriuos rekomenduoja A. S. Hornbis, Č. K. Frizas ir kiti užsienio kalbininkai ir kurie priverčia studentą kalbėti užsienio kalba (iš jų: modelių atranka, daugybė imitacinio pobūdžio pratimų — *drills*, substitucijos lentelės ir pan.). Iš tiesioginio metodo reikia paimti tą kalbinę praktiką, kurios trūksta gramatikos-vertimo metodui. Žinoma, kada pirminis darbas su modeliu, gramatiniu reiškiniu ar pan. jau atliktas, reikia paaiškinti jo vartoseną, kad studentai sąmoningai suprastų, kodėl reikia sakyti *I have been doing my course for two years now* ir t. t., o ne *I did my course for two years now* ir pan., ir taip pat, kad jie mokėtų paaiškinti tai savo mokiniam. Čia ir yra skirtumas nuo tiesioginio metodo, kuriame panašios rūšies aiškinimai nenaudojami. Toks dviejų metodų derinimas reikalauja labai daug kruopštaus darbo, nes nėra specialaus kurso ar vadovėlio.

Atsisakius gramatikos-vertimo metodo, užsienio kalbos mokymas II kurse turi tapti kompleksiniu. Pirmiausia visų aspektų dėstymas, arba bent leksikos ir gramatikos, turi būti vieno dėstytojo rankose. Dėstytojas, gerai žinodamas medžiagą, gali geriau išreikalauti iš studentų ir kontroliuoti, kaip jie įsisavina žinias. Jam vienodai bus svarbi ir leksinė, ir gramatinė medžiaga. Kai yra atskiri dėstytojai, kiekvienas kreipia daugiau dėmesio į savo dėstomą dalyką, ir ryšys tarp atskirų aspektų pasidaro grynai formalus, jeigu jis iš viso būna.

Tačiau toks aspektų sujungimas dar nesudaro kompleksinio mokymo. Kompleksinis mokymas yra toks mokymas, kai visi aspektai — leksika, gramatika ir fonetika — taip glaudžiai tarp savęs susiejami, jog sudaro vieną sistemą, nukreiptą į bendrą tikslą — praktiškų kalbėjimo ir rašymo įgūdžių išugdymą. Nepakanka ištaisyti gramatikos ir fonetikos klaidas ar priminti taisykles leksikos užsiėmimų metu. Gramatika turi atspindėti ne vien tik gramatinį reiškinį, bet turi tarnauti ir sakininės kalbos įgūdžių ugdymui, ir fonetinio reiškinio įtvirtinimui. Fonetikos irgi negalima dėstyti kaip atskirus kalbos fragmentus — garsus, žodžius, sakinius; ji taip pat turi padėti ugdyti sakininės kalbos įgūdžius, ypač rašybos įgūdžius. Gramatika II kurse, kaip ir I kurse, turi būti dėstoma ne sistemingai, o atskirais reiškiniais, modeliais, reikalingais kalbėjimo įgūdžiams II kurse sudaryti. Išsamus, gilus, sistemingas kalbos dalių, sakinio dalių nagrinėjimas tinka aukštesnėje mokymo pakopoje; kada studentai turi tvirtus kalbėjimo įgūdžius, tada galima plačiai kalbėti ir apie kalbinius reiškinius.

Tokio kompleksinio mokymo išėities taškas yra kalbinis modelis, duotas kontekste. Taigi tekstas vaidina labai svarbų vaidmenį, nes, juo remiantis, galima ne tik išmokyti teisingai vartoti modelį, bet ir jį įtvirtinti. Norint atsisakyti gramatikos-vertimo metodo ir pereiti prie kompleksinio

mokymo, reikia turėti tinkamą vadovėlį. Vadovėlio tekstai turi atspindėti visus kalbinius aspektus, juose turi būti atrinkti tie kalbiniai modeliai, kuriuos II kurso studentai turi aktyviai įsisavinti. Kadangi vadovėliai, vartojami II kurse (A. A. Алмазова и др., «Учебник английского языка», II d. и Г. Г. Галперин, «Учебник английского языка», II d.), nepritaikyti kompleksiniam mokymui ne vertimo metodu, mūsų nuomone, galima būtų pasinaudoti kai kuria medžiaga, duodama H. Palmerio „Žodinis kalbų mokymo metodas“ vadovėlyje, pvz., vadinamosiomis substitucijos lentelėmis (*substitution tables*) ir kitais kalbėjimo įgūdžius ugdančiais pratimais, taip pat A. S. Hornbio „Anglų kalbos Oksfordo kursas suaugusiems“¹ ir „Anglų kalbos modelių ir vartosenos vadovas“², arba R. Lado ir Č. K. Frizo „Anglų kalbos modelių pratybos“³ ir „Anglų kalbos sakinių modeliai“⁴, duodamais tekstais ir modeliais. Tačiau juose yra tik atskiri leksikos ir gramatikos dėstymo punktai, kurie nesudaro gero, kompaktiško vadovėlio. Todėl nė vieno iš anksčiau paminėtų veikalų mes negalime laikyti vadovėliu, tinkamu mūsų aukštosioms mokykloms. Vadinasi, vadovėlio klausimas pasilieka neišspręstas, ir jį reikia spręsti kiekvienam dėstytojui individualiai, išleidžiant netinkamus vadovėlių tekstus ir papildant savo nuožūra tinkamesniais, taip pat sudarant naujus, tinkamus pratimus.

Kaip jau buvo anksčiau minėta, tekstas, o tekste modelis, yra kompleksinio mokymo centras. Kas yra modelis ir kodėl reikia juo remtis, dėstant anglų kalbą II kurse? A. S. Hornbis „Anglų kalbos modelių ir vartosenos vadove“ dažnai vartoja žodžius modelis (*pattern*) ir kalbinės struktūros (*structures of the language*), bet neduoda jų apibrėžimo. Modelius jis klasifikuoja pagal kalbos dalis ir atskirai duoda sintaksinius modelius bei modalumą reiškiančias frazes, modalinius veiksmažodžius ir vadina juos sąvokomis (*concepts*). Minėtoje knygoje randame veiksmažodžių modelius (*verb patterns*), būdvardžių modelius (*adjective patterns*) ir t. t.; modelių, pagal jį, galima laikyti ir *She has opened the door*, ir *He intends going home*, ir *Mr. Brown specializes in chest diseases*, ir *I am always at home on Sundays*, ir *If he comes, what shall I do?* Panašiai klasifikuoja modelius Dž. K. Ketfordas „Šnekamosios anglų kalbos Edinburgo kurse“⁵, R. Lado, Č. K. Frizas „Anglų kalbos modelių pratybose“ ir „Anglų kalbos sakinių modeliuose“.

Mūsų nuomone, modelių reikėtų laikyti tipišką, idiomatinį ir stilistiškai teisingą vienos ar kitos kalbos arba sakinio dalies, žodžių junginio ir t. t. vartosenos pavyzdį arba kalbinį struktūrinį tipą, kuris iš esmės nekinta, keičiant atskirus jo elementus.

Norint gerai modelius įsisavinti, reikia juos apdoroti visais galimais būdais. Tačiau, kiek mes bepridėtume naujų žodžių ir kaip bekeistume vieną po kito atskirus modelio elementus, jis pats pasilieka nepakitęs. Jeigu modelį *I want you to go with me* pakeisime *Do you want me to go with you? Does she want me to go with you now? Where do you want me to go with you?* ir t. t., tai iš esmės *want somebody to go*, kuris čia yra pagrindinis modelio elementas, nepakis. Žinoma, studentai turi jau žinoti pagalbinio veiksmažodžio vartojimą ir pan.

Taigi modelis ir yra tas pagrindinis vienetas, kuriuo remdamasis mąstymas kuria naujas situacijas. Jis yra lyg tam tikri griaučiai, kuriuos

¹ A. S. Hornby, Oxford Progressive English for Adult Learners, Oxford University Press, London, 1958.

² A. S. Hornby, A Guide to Patterns and Usage in English, London, 1958.

³ R. Lado, Ch. C. Fries, English Pattern Practices, Michigan, 1959.

⁴ R. Lado, Ch. C. Fries, English Sentence Patterns, Michigan, 1959.

⁵ J. C. Catford, The Edinburgh Course of Spoken English, University of Edinburgh, 1961.

mąstymas aptraukia kalbiniu apvalkalu. Mokant modelių, juos visapusiškai apdorojant, galima išugdyti tvirtus kalbėjimo įgūdžius. Jeigu modeliai yra atrinkti pagal sunkumą atitinkamam kursui, remiantis nuoseklumo principu, einant nuo lengvesnio prie sunkesnio, juos nesunku įsisavinti ir jie sudaro tą kalbėjimo pagrindą, kuriuo remiantis galima pasiekti mąstymo užsienio kalba. Būtina jau I kurse pradėti mokyti modelių. II kursas yra lyg ir I kurso tęsa modelių mokymo prasine, todėl, atrenkant modelius, reikia jį tai atsižvelgti.

Kokius kalbinius modelius reikia mokyti I ir II kursuose ir kaip juos atrinkti? Kadangi mes neturime šiam tikslui skirto vadovėlio, tenka pasinaudoti tais darbais, kurie yra atlikti užsienio kalbininkų, būtent, anksčiau paminėtais R. Lado ir C. K. Frizo „English Pattern Practices“ ir „English Sentence Patterns“, taip pat A. S. Hornbio „A Guide to Patterns and Usage in English“, ir juos pritaikyti mūsų mokymo sąlygoms. Suminėti konkrečiai kiekvieną modelį, kurį reikia atrinkti I ir II kursams, tokiaime straipsnyje neįmanoma ir netikslinga. Tam jau reikėtų specialaus straipsnio.

Modelio pakartojimas ir apdorojimas dar nereiškia, kad jau susidarė tvirtas automatizuotas kalbėjimo įgūdis. Psichologijoje įgūdžiais vadinami tokie veiksmai ar judesiai, kuriuos žmogus atlieka automatiškai, t. y. nedalyvaujant sąmonei, todėl, kad jie buvo atliekami daug kartų anksčiau. Kalbiniai įgūdžiai nuo jų skiriasi. Kalboje žmogus susiduria su vis naujomis žodinėmis formuluočėmis, ir žmogaus kalba yra sąmoninga kūrybinė veikla. Įgūdžio automatizavimas lygus mąstymui užsienio kalba. Kalbėjimo įgūdis pereina bent tris etapus, kol jis tampa sąmonės nekontroliuojamu automatizuotu įgūdžiu.

Pirmasis etapas — kalbinio modelio išskyrimas tekste, jo aiškinimas ir mokymas. Šiame etape aktyviausias asmuo yra dėstytojas, nes jo tikslas yra supažindinti su modeliu, jį išaiškinti, pailiustruoti. Studentai mokosi vartoti modelį, tačiau ne mechaniškai jį kaldami, o, padedant dėstytojui, apdorodami kūrybiškai. Iš pradžių šis apdorojimas būna gana primityvus, dažniausiai pakeičiant tik vieną modelio elementą. Vėliau jis pasidaro kūrybiškesnis: keičiami žodžiai, tiesioginis sakinytis klausiamuoju ar neigiamuoju ir pan. Štai modelį *She had her hair cut* galima taip keisti: *She didn't have her hair cut. Did she have her hair cut? Where did she have her hair cut? At the hairdresser's. Why did she have her hair cut? It was too long.* Vėliau pereinama prie to paties modelio, išreikšto skirtingais žodžiais: *She had her photo taken. He had his watch repaired* ir t. t.

Tokiu būdu pagrindinis rėmas, o ne atskiras konkretus modelis, pasiilieka atmintyje. Tuo tikslu turi būti atliekama gana daug mechaninio pobūdžio pratimų. Čia sėkmingai galima pasinaudoti užsienio kalbininkų rekomenduojamomis substitucijos lentelėmis.

Antrasis etapas yra modelio atgaminimas ir jo įtvirtinimas. Modelio atgaminimas remiasi atmintimi, mąstymas čia nedalyvauja. Be atgaminimo negali būti ir laisvo, produktyvaus modelio vartojimo. Studentai atgamina tai, kas buvo anksčiau išmokta ir ką jie paruošė namie. (Paprastai duodamas paruošti papildomas tekstas, kuriame pasikartoja išmoktasis modelis.) Auditorijoje galima vesti vadinamąjį sąlyginį pokalbį, kurį rekomenduoja H. Palmeris. Esant tinkamam kalbėjimo tempui, įvyksta įgūdžio automatizacija.

Trečiasis etapas yra modelio atpažinimas naujame kontekste ir laisvas jo vartojimas. Tai paskutinis etapas, kai užsienio kalbos modelio rėmas jau tapo automatizuotu, sąmonės nekontroliuojamu įgūdžiu. Bendraujant su kitais žmonėmis, jau nėra reikalo atrinkti atskirus elementus, sudėti juos tam tikra tvarka, paversti modeliu ar išversti atskirus gimtosios kalbos

žodžius į užsienio kalbą, o pakanka pasinaudoti tuo, kas jau įsitvirtino atmintyje. Jeigu pirmieji du etapai buvo organizuoti teisingai, tai trečiajame etape įgūdis bus visiškai automatizuotas.

Tačiau čia kalbama apie įgūdį siaurąja prasme. Apskritai, išugdyti kalbėjimo įgūdžius kelių užsiėmimų metu neįmanoma. Tai yra ilgas procesas ir trunka metus ir net daugiau, priklausomai nuo įvairių aplinkybių, ypačingai nuo dėstyto metodo. Dėstant tiesioginiu metodu, įgūdžiai išugdomi daug greičiau, tačiau jie nėra patvarūs, nes šis metodas daugiausia remiasi imitacija. Todėl ir reikia įtraukti į tiesioginį metodą sąmoningumo elementą — aiškinti, iliustruoti, demonstruoti, o kartais ir versti, kur nieko kito negalima padaryti.

Kalbėjimo įgūdžių ugdymo priemonės ir būdai gali būti labai įvairūs, priklausomai nuo to, kokiam įgūdžių ugdymo etapui jie taikomi. Svarbesnieji jų yra: dialogas, pasakojimas, parafrazė, įvairių tipų pratimai, namų skaitymas, garso ir šviesos technika ir kt. Kiekviena iš čia paminėtų sakinės kalbos įgūdžių ugdymo formų yra labai svarbi ir apie kiekvieną jų galima būtų parašyti išsisa straipsnį. Todėl bent trumpai panagrinėsime, kaip kiekviena iš jų prisideda prie kalbėjimo įgūdžių ugdymo.

Viena pagrindinių priemonių kalbėjimo įgūdžiams ugdyti yra dialogas. Tai pati gyviausia ir patraukliausia priemonė, natūraliai atspindinti realių žmonių gyvenimą ir jų bendravimą su kalbos pagalba. Tinkamiausia dialogams tematika yra buitinė. Dialogai, priklausomai nuo jų tikslo ir paskirties, gali būti paruošti namuose ir atgaminti auditorijoje arba pravesti be pasiruošimo. Pirmuosiuose dviejuose sakinės kalbos įgūdžių ugdymo etapuose galima pasinaudoti dialogais, duodamais vadovėlyje, namų skaitymo knygoje esančiais veikėjų pokalbiais, kuriuos studentai turi išmokyti atmintinai. Paveikslas turinys gali būti pokalbio tema tarp 2—3 studentų, tokiam pat tikslui galima panaudoti diafilmą, įtraukiant kuo daugiau studentų į darbą. Trečiajame sakinės kalbos įgūdžių ugdymo etape vartojami dialogai iš anksto nepasiruošus. Tokie dialogai leidžia laisvai operuoti visa išėta medžiaga — tiek fonetine, tiek leksine, tiek ir gramatine. Paveikslas arba diafilmas gali būti panaudotas bet kuriame etape, tačiau kiekviena jų kitaip. Pirmajame etape labai daug dirba dėstytojas, supažindindamas su atitinkamu modeliu ir pats veddamas pokalbį su studentais, antrajame — modelis įtvirtinamas, ir studentai kalba patys, atgamindami tai, ką išmoko namie. Trečiajame etape dialogo metu laisvai naudojami modeliai, įvairiai juos keičiant.

Pasakojimas, atitinkamai pagal sakinės kalbos įgūdžių ugdymo etapą, gali būti tiesiog teksto ištraukos išmokymas atmintinai ir jos atgaminimas auditorijoje, laisvas teminis pasakojimas (šeima, drabužiai, valgis ir t. t.), pasakojimas pagal vadinamuosius raktažodžius (*key-words*), pasakojimas, pradedant dėstytojui ir t. t. Kiekviena pasakojimo rūšis turi tam tikrą specifinį pobūdį, skirtingą tikslą ir todėl turi būti atitinkamai naudojama.

Parafrazė II kurse yra gana ribota, nes studentų žodynas dar nėra labai platus. Dažniausiai tai vadovėlio teksto, grožinės literatūros ištraukos parafrazė, panaudojant anksčiau aktyvizuotus modelius, pakeičiant tiesioginę kalbą netiesiogine ir atvirkščiai, pakeičiant vieną laiką kitu ir pan. Tai yra viena iš kalbėjimo įgūdžių ugdymo formų, atitinkančių trečiąjį etapą.

Pratimai turi atitikti atskirus sakinės kalbos ugdymo etapus. Tai eilėraščių, ištraukų, dialogų mokymasis atmintinai, modelių apdorojimas, pakeičiant atskirus elementus — klausiamąją formą tiesiogine ar neigiamą ir atvirkščiai, — klausimų sudarymas atskiriems nariams, prielinksnių, artikelių, laikų, aktyvaus žodyno, sinonimų įstatymas taškelių vietoje, para-

frazavimo pratimai, vieny žodžių jungimas su kitais (pvz., *sharp voice*, *sharp mind* ir t. t.).

Mokant modelių, kaip jau buvo minėta, pirmajame etape labai svarbu duoti daug imitacinio pobūdžio pratimų, kuriuose nuolat kartojasi vienas ar kitas modelis ir kuriuos atliekant beveik nėra jokio kūrybiškumo. Tačiau, mūsų nuomone, jie yra būtini, norint sudaryti kalbėjimo įgūdžių pagrindą, tuo labiau, kad dažnai studentai būna susidarę klaidingus vieno ar kito modelio įgūdžius, kuriuos reikia visiškai pamiršti ir išmokti vartoti modelį teisingai. Vien sąmoningai aiškindami, jog taip vartoti to ar kito modelio ar reiškinių negalima, neišmokysime teisingos vartosenos.

Vertimas, kaip sakininės kalbos įgūdžių ugdymo forma, II kurse, kaip ir I kurse, turi būti vartojamas labai saikingai. Vertimas ne tik nepadedą, bet dažnai trukdo susidaryti tiems sąmonės nekontroliuojamiems kalbėjimo įgūdžiams, kurių išugdymas yra vienas pagrindinių mokymo uždavinių. B. Beliajevas nurodo, kad mūsų mokiniai nemoka mąstyti užsienio kalba, nes jų niekas to nemoko ir paprastai mokytojai visuomet griebiasi vertimo į gimtąją kalbą, kuris negali išreikšti absoliučiai tokios pat minties, kaip užsienio kalba⁶. Tą patį galima pasakyti ir apie studentus. Jų kalbinis bagažas dar labai elementarus, ir dėstytojų pagrindinis uždavinys ne plėsti tą bagažą platyn, bet jį gilinti ir kaip galima geriau įtvirtinti. Todėl dažnai vertimas vietoj naudos duoda tik žalą. Studentai dar gerai nesuvokia žodžių, gramatinių formų, konstrukcijų, modelių daugiaprasmiškumo, įvairių stiliaus atspalvių, ir vertimas tampa grynai dirbtinis. Vertimas II kurse tik neišvengiamais atvejais turi būti vartojamas kaip semantizacijos ir kontrolės priemonė, kai nėra kitų priemonių. Vertimo pratimai turi būti labai rūpestingai sudaryti. Visų pirma tekstas turi būti rišlus ir neperkrautas sudėtinga frazeologija arba daugybe modelių, konstrukcijų ir pan., taip pat turi būti išlaikytas vienas stilius. Tokie vertimai galimi tada, kai studentai gerai įsisavino išeitą medžiagą ir gali ja laisvai naudotis. Galima versti iš gimtosios kalbos į užsienio kalbą gerai žinamus, tiksliai suprastus modelius, kada kiekvienas studentas išverčia po vieną sakinį ir pakartoja prieš einantį sakinį ar sakinius, kol visas tekstas išverčiamas ir paskutiniam reikia pakartoti visą vertimą. Bet tokios vertimo pratimų rūšys, kurias dažnai duoda mūsų vadovėliai — atskirais sakiniais, nesusietais vienas su kitu, — kartais duoda daugiau žalą, negu naudos.

Svarbi sakininės kalbos įgūdžių ugdymo ir įtvirtinimo priemonė yra grožinės literatūros skaitymas. Grožinė literatūra gali būti tiek kalbinių reiškinių įsisavinimo, tiek jų atpažinimo priemonė, priklausomai nuo to, koks yra keliamas tikslas duotajame etape. Jeigu tikslas yra sakininės kalbos įgūdžių ugdymas, grožinė literatūra nagrinėjama auditorijoje (namų skaitymas) ir ja galima pasinaudoti kaip atitinkama dirva ir priemone parafrazuoti ištraukas, paversti aprašymus dialogais arba atvirkščiai, panaudojant nagrinėtus kalbinius modelius, charakterizuoti veikėjus, nagrinėti problemas, analizuoti atskiras vietas kalbiniu požiūriu ir t. t. Žinoma, šios rūšies darbą galima atlikti tik trečiajame sakininės kalbos įgūdžių ugdymo etape. Vadinamasis kursorinis skaitymas padeda atpažinti nagrinėtuosius reiškinius ir tuo pačiu juos įtvirtinti.

Didžiulės reikšmės kalbinių įgūdžių ugdymui turi garso ir šviesos technikos panaudojimas. Technika yra puiki vaizdinė priemonė, jos panaudojimas priartina mokyklines sąlygas prie užsienio kalbos aplinkos, nes studentai girdi daugiau užsienio kalbos, negu įprastose sąlygose ne paskaitų metu. B. Beliajevas nurodo, kad technikos panaudojimas turi įtakos

⁶ Б. В. Беляев, Очерки по психологии обучения иностранным языкам, М., 1959.

studento psichologijai, būtent, stimuliuoja praktinio kalbos įsisavinimo reikalingumą. Studentas dažnai priverstas apsieiti be dėstytojo pagalbos, ir turi įsigyti žinių, kurios jam būtinai reikalingos. Psichologijos mokslo nustatyta, kad geriausiai ir tvirčiausiai įsimenamos tos žinios, kurios gyvybiškai reikalingos⁷. Pagrindinis techninių priemonių panaudojimo privalumas yra tas, kad jos puikiai tinka studentų savarankiškam darbui išvystyti, sudarant užsienio kalbos aplinkos sąlygas.

Iš to, kas buvo čia pasakyta, nereikia suprasti, kad užsienio kalbos dėstyto uždavinys yra tik sakinės kalbos įgūdžių išugdymas. Neabejotina, kad sakinė ir rašytinė kalba sudaro dvi vieno ir to paties klausimo puses ir rašytinė kalba yra ne mažiau svarbi, kaip ir sakinė. Panašiai kaip sakinė kalba pereina tris etapus, taip ir rašytinė kalba atspindi juos, tik kita forma. Praktikoje pastebėta, kad dažnai studentai, kurie gana gerai reiškia savo mintis žodžiu, labai vidutiniškai sugeba rašyti. (Būna ir atvirkščiai.) Priežastys gali būti įvairios: neturėjimas polinkio rašyti, apsakymo turinio klaidingas supratimas ir t. t. Bet pagrindinė priežastis, mūsų nuomone, yra santykio tarp sakinės ir rašytinės kalbos mokymo neproporcingumas. Studentai rašo daug mažiau, negu kalba, o dažnai rašomieji darbai būna labai vienodi bei neįdomūs ir savo pobūdžiu ne visiškai atitinka rašytinės kalbos mokymo tikslus.

Pagal savo pobūdį rašomieji darbai turi būti skirstomi:

1. Rašomieji darbai rašybai mokyti ir įtvirtinti: pagrindinė forma — diktantas.

2. Rašomieji reproduktyvinio pobūdžio darbai:

a) pratimai: įstatyti anksčiau išmokus modelius, žodžius, pavartoti būdvardį pažyminiu atitinkamiems daiktavardžiams, pakeisti duotus žodžius, frazeologinius junginius ar gramatinę konstrukciją anksčiau išmoktais tekste žodžiais ir t. t.;

b) atpasakojimas: jis gali būti, ir II kurse turi būti, artimas tekstui, kaip galima daugiau vartojant tekste duotų modelių, žodžių, gramatinių konstrukcijų. Toks atpasakojimas turi būti dėstytojo labai atidžiai parinktas, jame turi būti anksčiau nagrinėti modeliai, žodžiai ir t. t., kitaip jis nepasieks savo tikslo;

c) atpasakojimas-diktantas: iš esmės jo turiniui ir kalbai keliami tie patys reikalavimai, kaip ir jau minėtiems, tačiau tokį atpasakojimą galima skaityti po 1—2 sakinius, studentams atidžiai klausantis ir tuojau stengiantis pakartoti sąsiuvinuose kuo tiksliausiai, ką išgirdo.

3. Produktyvaus pobūdžio rašomieji darbai:

a) pratimai: įstatyti vieną duotųjų modelių, sinonimų, išsireiškimų ar frazeologinių junginių, gramatinių formų ar konstrukcijų, atitinkančių situacijos prasmę, stilių, kalbą. Tokio pobūdžio pratimuose duodama situacija, ne atskiras sakiny, ji turi būti aiški, suprantama, atspindinti vieną stilių;

b) parafrazė: parafrazuoti literatūrinio kūrinio, dramos veikalo ar aprašomojo pobūdžio teksto ištrauką, pavartojant anksčiau išmokus modelius, gramatines formas ir konstrukcijas, pakeičiant tiesioginę kalbą netiesiogine arba atvirkščiai, perteikiant dialogais aprašomojo pobūdžio tekstą. Čia galima pasinaudoti veikalu, nagrinėjamu namų skaitymo užsiėmimuose. Tokios ištraukos turi būti labai kruopščiai parinktos;

c) laisvos temos: skaitomos knygos veikėjų charakteristika, nagrinėjama knygoje probleminė tema, buitinio pobūdžio temos —

⁷ Б. В. Беляев, Очерки по психологии обучения иностранным языкам, М., 1959.

šeima, butas, valgis ir t. t. Tokios temos gali būti rašomos ir namie, tačiau jos labiau ugdo kalbos įgūdžius, kada rašomos auditorijoje.

Rašomųjų darbų formos neapsiriboja čia paminėtomis. Tačiau kokie bebūtų rašomieji darbai, jie turi griežtai atitikti duotojo mokymo etapo reikalavimus ir turėti labai aiškų tikslą, kitaip jie bus neveiksmingi.

Antro kurso studentai turi rašyti trumpus kontrolinius darbus vieną kartą per savaitę arba kada visai baigiamas nagrinėti vadovėlio tekstas. Ilgesnius kontrolinius darbus (trunkančius 2 valandas) studentai turi rašyti kartą per 3 savaites. Kartą per 2 savaites reikia duoti rašomąjį darbą namuose.

Iš to, kas buvo išdėstyta šiame straipsnyje, galima būtų padaryti tokias išvadas:

1. Pagrindinis užsienio kalbų dėstymo tikslas II kurse yra ne plėsti studentų žodyną, o išugdyti tvirtus kalbinius įgūdžius, imant pagrindu kalbinį modelį.

2. Reikia atsisakyti gramatikos-vertimo metodo II kurse, kaip pagrindinio užsienio kalbos mokymo metodo, nes jis, kaip rodo praktika, nepateisina savęs.

3. Pagrindinis dėmesys II kurse, kaip ir I kurse, turi būti skiriamas užsienio kalbos modelių mokymui.

4. II kurse, kaip ir I kurse, mokymas turi būti kompleksinis.

5. Norint išugdyti tvirtus kalbėjimo ir rašymo įgūdžius, reikia vartoti kaip galima daugiau ir įvairesnių pratimų rūšių, susijusių su kalbėjimo ir rašymo praktika, naudotis atitinkamais veikalais.

VVPI
Anglų kalbos katedra

Įteikta
1962 m. lapkričio mėn.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЛЕКСИКИ НА ВТОРОМ КУРСЕ

М. ЗАПЕРЕЦКАЙТЕ

Резюме

Данная статья рассматривает следующие вопросы: отношение между грамматико-переводным и прямым методами в преподавании лексики на втором курсе, т. наз. комплексное обучение и преподавание структурных моделей. Автор делает вывод, что исходной точкой комплексного обучения на втором курсе является структурная модель, и следовательно преподавание данных моделей является основой развития речевых навыков. Предлагаются некоторые виды и формы работы над развитием навыков устной и письменной речи.